

רכבת הרים בתקציב

על (אי) יציבות בתקציב הביטחון והאינטרס הלאומי

תובנות תהליך העיצוב הכלכלי והתקציבי של תר"ש "גדעון" מלמדות כי במבט לעתיד יש הכרח ביצירת זיקה כלכלית ישירה בין האינטרס הביטחוני למפת האינטרסים הכלכליים והחברתיים של ישראל

חיילים בפעילות. ועדת ברודט' היא היחידה שצלחה את שלב ההמלצות, והגיעה לשלב היישום בפועל במסגרת ניסיון ראשון לתת מענה מקצועי לשאלה: איזה היקף תקציב יאפשר תשתית ראויה לקיומו של הליך תכנון סדור ובנייתה של יציבה אסטרטגית ארוכת טווח?

לשאלה הזאת, וביססה לראשונה מתווה רב-שנתי לעשור (2017-2008). הוועדה בחנה את הצרכים של צה"ל ושל מערכת הביטחון, את פוטנציאל המקורות הנוספים של תקציב הביטחון שאותו ניתן יהיה לממש באמצעות התייעלות פנימית או מקורות חיצוניים, וכן את היכולת הכלכלית של ישראל בתקופה הנידונה. המלצות הוועדה, שעוגנו בהמשך בהחלטת ממשלה, כללו קביעת מסגרת תקציבית רב-שנתית למערכת הביטחון ועריכת רפורמות בהתנהלות מערכת הביטחון, שהובילו בסופו של דבר ליציאתה לדרך של תר"ש (תכנית רב-שנתית) "תפן" ולמימושה.

המחאה החברתית בקיץ 2011 הייתה נקודת מפנה בסדר היום של החברה הישראלית. סוגיית השינויים בסדר העדיפויות של המדינה נידונה בוועדה לשינוי חברתי-כלכלי בראשותו של פרופ' מנואל טרכטנברג. בשונה מוועדת ברודט, השיח התמקד בקודקוד הצרכים החברתיים, וכתוצאה מכך במציאת האיזון בין ההוצאות החברתיות לבין ההוצאות הביטחוניות.⁴ מסקנות הוועדה הובילו לקיצוץ בבסיס תקציב הביטחון בהיקף של 3 מיליארדי שקלים החל מ-2012, זאת לצד רפורמות במערכת הביטחון, בהן שיפור השקיפות והבקרה בנושאי תקציב והפרטת תעש.⁵ בעקבות הקיצוץ והוויכוחים שהלכו וגברו בין משרד האוצר ובין משרד הביטחון בנוגע לפרשנות של המלצות ועדת ברודט, הופר "השקט התקציבי". יציאתן לדרך של תוכניות רב-שנתיות חדשות נפסקה לחלוטין, והחלה תקופה של ניהול דה-פקטו של תחומי התכנון והתקציב בשיטת "הכול כלול".⁶ בפועל הועמד תקציב חד-שנתי למערכת הביטחון, והוטלה עליה האחריות לממש באמצעות התקציב את משימותיה השוטפות ואף משימות חדשות הניתנות במהלך השנה גם אם מדובר במשימות שאינן בליבת העשייה וללא משאבים פנויים ליישומן.

ההתנהלות בשיטת "הכול כלול" אמורה לכאורה להוביל לריסון תקציבי בהוצאות ובמימוש המשאבים, שכן המתכנן נדרש לקבוע מראש סדר עדיפויות בהקצאת המשאבים, ובהמשך עליו לקבל החלטות דינמיות בנוגע למימוש משימות חדשות המוטלות במהלך השנה.

המחצית הראשונה של העשור השני במאה ה-21 התאפיינה בכך שמסגרת תקציב הביטחון, שאושרה בתחילת השנה, הייתה רחוקה מלספק את הצרכים והמטלות שהוטלו לביצוע (לא מעטות מהן היו לא ביטחוניות במהותן). בכל שנה נדרשו תוספות תקציביות בהיקף של מיליארדי שקלים למימוש משימות מתוכננות ולא מתוכננות של צה"ל ומשרד הביטחון, זאת עוד לפני שהתרחשו אירועים חריגים (למשל, אירוע לחימה נרחב) המחייבים תוספת תקציבית מיוחדת.

כך, בתקופה הזאת החל צה"ל לפעול בראשית כל שנה מתוך הנחה כי במהלך השנה יידונו מחדש פערי התקציב על-ידי הדרג המדיני, ובהתאם לכך תתעדכן תכנית העבודה של צה"ל. תכנון בשיטה הזאת גרם למעורבות עמוקה ומתמשכת של הדרג הצבאי העליון בתחום המשאבים, זאת במאמץ להסביר לממשלה ולכנסת את הצורך בהגדלות המתמשכות של תקציב הביטחון,⁷ ולעתים אף לנקיטת צעדים קיצוניים, שנבעו ממחסור

ביצוע: דוד ברודט

"משולש האחריות הלאומית" הוא ביטוי לדילמה שבפניה ניצבים קברניטי ישראל זה שנים רבות: כיצד למקסם את חלוקת המשאבים בין ההוצאות האזרחיות וההוצאות הביטחוניות תוך שמירה על ריסון תקציבי? במרכז המשולש ניצבת המטרה של שמירה על האחריות הלאומית; מסביב למשולש שלושה קודקודים המחייבים איזון ושיקול דעת:

1. שינויים בכלכלה העולמית.
2. איזומים ביטחוניים לנוכח אי היציבות במזרח-התיכון.
3. הצרכים החברתיים.

המחצית הראשונה של העשור השני במאה ה-21 התאפיינה בכך שמסגרת תקציב הביטחון, שאושרה בתחילת השנה, הייתה רחוקה מלספק את הצרכים והמטלות שהוטלו לביצוע

גודלו של תקציב הביטחון הוא עוגן מרכזי בפעילויותיה של הממשלה, ולפיכך נהפך למשתנה החלטה מרכזי בבניית התקציב הרב-שנתי. בשני העשורים האחרונים הושקעו מאמצים רבים במתן תשובה לשאלה "מהו גודלו האופטימלי של תקציב הביטחון?", ובהתאם לכך, במתן תשובה לשאלה איזה היקף תקציב יאפשר תשתית ראויה לקיומו של הליך תכנון סדור ובנייתה של יציבה אסטרטגית ארוכת טווח?

רכבת הרים בתקציב הביטחון

עבודות מטה רבות ניסו לתת תשובה לסוגיה הזאת בעשור האחרון - החל מוועדת ברודט,³ עבור דרך ועדת טישלר וועדת טרכטנברג וכלה בוועדת לוקר. במרוצת השנים ועדה אחת בלבד הובילה למתווה בר-קיימא שעמד במבחן המציאות.

ועדת ברודט היא היחידה שצלחה את שלב המלצות, והגיעה לשלב היישום בפועל במסגרת ניסיון ראשון לתת מענה מקצועי

המחקר הראו כי תכנון חמש-שנתי יביא את שתי המדינות להגדלה מרבית של רמת הביטחון הלאומי¹¹ (כלומר, הגדלת הרכש הצבאי) לעומת תכנון חד-שנתי. במבחן המציאות, שתי המדינות מוציאות על-פירוב לפועל תוכניות לטווח הארוך. זאת, על אף שבחירה מודעת של שתי המדינות בתכנון לטווח הקצר הייתה מניבה תועלת רבה יותר לכל אחת משתיהן. הסיבות לכך הן פרדוקס הכוח וניהול מרוץ החימוש במתכונת של כללי דילמת האסיר הגורמת להשקעה רבה מדי בביטחון מול השקעת היריב).

בד בבד עם הבחירה בתכנון תקציבי לטווח הארוך, התחייבויות תקציביות לטווח הארוך מצמצמות את מרחב הגמישות בעתיד של מקבל החלטות לביצוע ההתאמות הנדרשות לנוכח השינויים המתחוללים במרחב הייחוס הביטחוני. אם מדובר במדינה דלת משאבים, ההתחייבויות התקציביות לטווח הארוך (בין אם תוכניות רכש ביטחוני ובין אם פרויקטים של תשתיות לטווח הארוך) מצמצמות את מרחב התמרון של מקבל החלטות בהקצאת המשאבים לנושאים שונים ולהתמודדות עם משתנים לא צפויים. הקושי הזה כמעט שלא קיים אם למדינה יש עוצמה כלכלית רבה.

תנאי יסוד לקיום תר"ש "גדעון"

מקרה המבחן של מדינת ישראל במאה ה-21 מלמד כי עוצמתו הכלכלית של המשק הישראלי גברה באופן משמעותי. העוצמה באה לידי ביטוי בכמה אינדיקטורים כלכליים בהשוואה למדינות מפותחות אחרות ולמדינות האזור. דוגמאות לכך: שיעורי צמיחה גבוהים ויציבים; הפחתה משמעותית של יחס החוב הממשלתי (כאחוז מן התוצר המקומי הגולמי); שפל בשיעורי האבטלה; דירוג אשראי גבוה. כל אלה לצד התמודדות עם אתגרים גיאופוליטיים משתנים, עם שינויים דרמטיים במזרח-התיכון ועם אירועי לחימה. התהליכים האלה לוו במקביל בהפחתה הדרגתית של נטל

תרשים 1 רכבת הרים בתקציב הביטחון

במשאבים, למשל, ביצוע חלקי של אימוני המילואים.⁸ מנקודת המבט הכלכלית הובילה השיטה לפרדוקס - לא רק ששיטת "הכול כלול" לא הובילה לריסון תקציבי, אלא שהיא הובילה להגדלה משמעותית של תקציב הביטחון במהלך השנה, בדומה לתנועת רכבת הרים העוברת במסלולה עליות ומורדות תכופים. השתלשלות האירועים בעשור האחרון חידדה את הצורך בבחינת השאלות: מהי הגישה הנכונה לתכנון תקציב הביטחון - האם נכון לתכנן את תקציב הביטחון באופן חד-שנתי או רב-שנתי? האם קיים קשר בין ודאות תקציבית לגודל העוגה?

סוגיות בתכנון תקציב - רבי-שנתי לעומת חד-שנתי

בחינת סוגיות כאלה מחייבת התבוננות רחבה יותר בנוגע להיבטים נוספים הקשורים להתפתחותה של מדינה, למשל, חוזק הביטחון הלאומי והחוסן החברתי והחינוכי. ההיבטים האלה דורשים מתן מענה יסודי לשאלה כיצד יש להקצות את המשאבים באופן אופטימלי כך שתועלתה של המדינה והחברה תהיה הגבוהה ביותר, זאת תוך בחינת הקשר בין ביטחון לצמיחת הכלכלה והמשק. השאלה

הזאת נידונה באקדמיה במחקרים רבים.⁹ התשובה לשאלה אינה מוחלטת ותלויה במאפיינים שונים של המדינה (הסביבה הגיאופוליטית, מרוצי החימוש, שלב התפתחותה של המדינה ועוד). בין יתר המחקרים עסקה האקדמיה בשאלת כדאיות הקצאת המשאבים האופטימלית לממשלה בעידן של תכנון לטווח הארוך מול עידן של תכנון לטווח הקצר.¹⁰ החוקרים בדקו את ההשלכות של תכנון לטווח הקצר לעומת תכנון לטווח הארוך בסביבה של מרוץ חימוש בין מדינות בכלל, ושל מדינות ספציפיות - ישראל וסוריה. ממצאי

תרשים 2 כלכלת ישראל בפרספקטיבה היסטורית

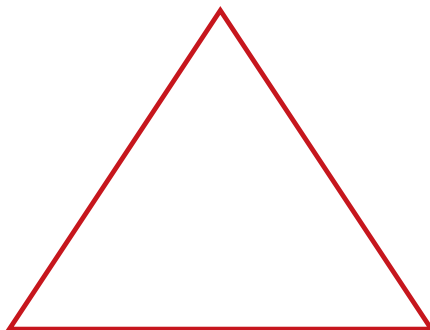
נושא / שנה	1984	2015	שינוי
תוצר (במיליארדי דולר)	30	315	+950%
מספר התושבים	4.1	8.5	+107%
תוצר לנפש (באלפי דולר)	7	35.3	+404%
רזרבות מט"ח (במיליארדי דולר)	3	90.6	+29.20%
חוב ממשלתי כאחוז מהתוצר	280%	64.6%	-77%
תוספת ביטחון כאחוז מהתוצר	20%	5%	-75%
הסיוע האמריקני כאחוז מהתוצר	10%	1%	-90%
היצוא הכולל (במיליארדי דולר)	10	92	+820%
גירעון הממשלה כאחוז מהתוצר	17%	2.15%	-87%
הוצאה ציבורית מהתוצר	75%	39.5%	-47%
הוצאה לאומית למ"פ כאחוז מהתוצר	1.3%	4.2%	+223%
אינפלציה שנתית	450%	-1%	-100.2%

3 תרשים תנאי היסוד הכלכליים-תקציביים לביסוס תכנית רב-שנתית

משק כלכלי איתן ויציב

סדר עדיפויות ברור
בין צורכי הביטחון

מתווה מקורות
רב-שנתי

ההוצאות הביטחוניות על כלכלת ישראל. לשם המחשה, ב-1984 היה שיעור תקציב הביטחון מהתוצר המקומי הגולמי כ-20%, וב-2016, השנה שבה נכנסה לתוקף תכנית "גדעון", היה שיעור תקציב הביטחון מהתוצר המקומי הגולמי כ-5%. הפחתת נטל הביטחון יחד עם החוזקות הכלכליות של ישראל אפשרו ביתר קלות לדרג הביטחוני ולדרג המדיני לאשר את הוצאתה לפועל של תכנית "גדעון" כתכנית רב-שנתית לראשונה זה שנים. כדי לבסס תכנית כזאת בפן הכלכלי-תקציבי-ביטחוני יש לוודא את קיומם של תנאים הכרחיים נוספים מעבר לעוצמה הכלכלית:

קביעת סדר עדיפויות ביטחוני ברור ויציב בין הצרכים של צה"ל, וסיכום של מתווה מקורות תקציבי רב-שנתי התומך בתכנית השימושים הנגזרת מן הצרכים הביטחוניים. תר"ש "גדעון" התאפיינה בשלושת תנאי היסוד האמורים, זאת בשונה מן התוכניות הרב-שנתיות שקדמו לה - "עוז" ו"תעוזה" - שחסרו את תנאי היסוד לסיכום מתווה מקורות רב-שנתי התואם לתכנית השימושים. במהלך 2015 הבשיל תהליך מרכזי בין משרד הביטחון, צה"ל ומשרד האוצר שבמסגרתו גובש מתווה מקורות תקציב לשנים 2016-2020. בסיס עקרונות הסיכום התקציבי

הזמן והתאמתו למשימות חדשות בעתיד; התמקדות תקציב הביטחון לרבות הפרדת תקציבים המוקצים למשימות שאינן בליבת העיסוק של צה"ל מעוגת התקציב של מערכת הביטחון; יישומן של רפורמות בתחום משאבי אנוש; יעדי התייעלות רב-שנתיים לשם הסטת תקציבים בתוך מערכת הביטחון; הגברת השקיפות והאמון בין משרד האוצר ובין משרד הביטחון; וקביעת התנאים שבהם יידרשו הצדדים לעדכן את המתווה, למשל, שינויים כלכליים או ביטחוניים שיוגדרו על-ידי שני הצדדים כמשמעותיים ביותר.

באפריל 2016 אישר הקבינט את התכנית הרב-שנתית של מערכת

הביטחון - תר"ש "גדעון" - תוך התבססות על הסיכום התקציבי בין משרד האוצר למשרד הביטחון. באוגוסט 2016 אימצה הממשלה את עקרונות הסיכום התקציבי והרפורמות שנכללו בו. הליך החקיקה שנדרש ליישום של השינויים המבניים והתכנית הכלכלית שנקבעו בסיכום הסתיים עם אישור תקציב המדינה לשנים 2017-2018 בדצמבר 2016.

מעגלי השפעה בתר"ש "גדעון"

תר"ש "גדעון" מביאה עמה בשורה כלכלית למגזר הביטחוני - הן הממשלתי והן העסקי. התאמת מתווה המקורות והתכנון לצרכים ולמאפייני הפעילות של מערכת הביטחון מספקת תשתית עבור תהליכים המתפרסים על כמה שנים ברכיבים משמעותיים של פעילות מערכת הביטחון, בהם: הגברת מוכנות הכוחות, אימון הכוח ובנייננו, התעצמות בפרויקטים של פיתוח ורכש, בינוי ותשתית, קליטה, שימור והכשרת כוח האדם הצבאי מהסוגים השונים (חיילי חובה, משרתי קבע, אזרחים עובדי צה"ל ואוכלוסיות נוספות).

בתחום הרכש הביטחוני נהנה המגזר הממשלתי (במקרה הזה צה"ל ומשרד הביטחון) מהזדמנות למקסם תועלות כלכליות באמצעות רכש ביטחוני לאורך זמן. יתרון הגודל של מערכת הביטחון מאפשר הוזלת עלויות בחוזים מול התעשיות הביטחוניות לנוכח הבטחת נפח הפעילות לאורך זמן. לרכש על פני תקופה ארוכה יש יתרונות רבים גם למגזר העסקי הביטחוני: הפחתת אי הוודאות, שימור קווי ייצור והיקף מועסקים, הגדלת צבר ההזמנות והגברת יכולות היצוא והמכירה של המוצרים והשירותים הביטחוניים לשווקים קיימים וחדשים בעולם (באמצעות קבלת "הכשרים" רבים יותר מצה"ל למוצרים הביטחוניים).

הוודאות הכלכלית משפיעה על יחסי הגומלין בתחום המשאבים בין המטה הכללי לבין יחידות הצבא באמצעות הגברת היציבות של כללי המשחק. כאשר הכללים אינם משתנים באופן תכוף גובר האמון בין הצדדים, והדבר מוביל להעמקת תהליכי ביזור המשאבים מהמטה הכללי ליחידות הצבא. כל אלה לצד יצירת תמריצים פנים-מערכתיים לעידוד ולהגברת תוכניות התייעלות ביחידות הצבא, שהן האמצעי

באפריל 2016 אישר הקבינט את התכנית הרב-שנתית של מערכת הביטחון - תר"ש "גדעון" - תוך התבססות על הסיכום התקציבי בין משרד האוצר למשרד הביטחון

הרב-שנתי בין המשרדים היה לגורם המעצב המרכזי במימושה של תכנית רב-שנתית לצה"ל לחימוש הקרוב - זאת תוך מתן פתרון לפער המבני בתקציב הביטחון, תוך הסדרת מנגנוני השקיפות והבקרה, תוך הגברת התייעלות ותוך התמקדות בליבת העיסוק של מערכת הביטחון.

תובנות העבר והקשיים שהיו בשנים הקודמות ביישום תכניות רב-שנתיות הובילו את המשרדים להבנה שעקרונות מתווה התקציב נדרשים להיות פשוטים, נהירים, קלים ליישום ועמידים בפני שינויים ובפני מבחן הזמן. עם אלה ניתן למנות את העקרונות הבאים: קביעת מנגנונים למניעת שחיקת תקציב הביטחון במהלך

והתכנון הרב-שנתי; שריון "עוגנים" בתקציב לנושאים מרכזיים בתקציב הביטחון (למשל, מו"פ); מתווה התייעלות רב-שנתי; קיצור שירות החובה ובלימת הגידול בתשלומי הארנונה.

סיכום

מיסוד תכנית רב-שנתית הוא אבן יסוד בתהליך תכנון אסטרטגי לצבאות בכלל, ולצה"ל בפרט. גורמים רבים - בתוך מערכת הביטחון ומחוצה לה - המליצו בעבר על גיבוש תכנית רב-שנתית לצה"ל לצד גיבויה במתווה תקציבי רב-שנתי למערכת הביטחון כתנאי יסודי לביסוס של תכנית מן הסוג הזה. בשונה מתהליכי תכנון קודמים, גובשו ועוצבו התנאים השונים לאישור של תר"ש "גדעון" לשנים 2016-2020. מתווה התקציב, יציבותו וההתמודדות מול אתגר המשאבים הלאומיים היו גורם מעצב מרכזי בשרשרת התכנון והיישום של תר"ש "גדעון".

אמנם המטרה המרכזית של תר"ש "גדעון" היא ביצור וחיזוק הביטחון הלאומי מול איזמי הייחוס השונים והמשתנים, אולם בחינת מעגלי השפעה הנגזרים מן התכנית הזאת מלמדת כי היא משרתת

תוחה של צה"ל סמוך לגבול לבנון. צה"ל יכול להתמקד בתעדוף ובהקצאת משאבים יעילה, וכן בתהליכי רכש רב-שנתיים ובמימוש תכנית העבודה

העיקרי לפינוי משאבים ולהסטתם לצרכים המשתנים של היחידות. לצד התרומה למערכת הביטחון מבססת תר"ש "גדעון" תשתית למימוש צעדים כלכליים התורמים לאינטרס הלאומי הרחב ומחזקים אותו. צעד מרכזי כזה הוא פינוי של מחנות צה"ל מאזורי הביקוש בישראל והעברתם לאזורים אחרים, ובמקביל שיווקם של השטחים המפונים. המהלך של פינוי קרקעות במרכז הארץ מאפשר למערכת הביטחון שיפור משמעותי בתשתיות. יתרה מזו, בהיבט הלאומי המהלך מאפשר בניית יחידות דיוור באזורי הביקוש תוך קידום הפיתוח והצמיחה של הפריפריה באמצעות העברת משאבים ממשלתיים איכותיים לנגב ולצפון. קיימים צעדים נוספים שהתרומה שלהם לאינטרס הלאומי עולה בקנה אחד עם האינטרס הביטחוני, בין היתר: פינוי תדרי תקשורת וקיצור שירות החובה.

חשיבות היציבות של תר"ש "גדעון" ומתווה תקציב הביטחון לכלכלת ישראל זכו להכרה של קרן המטבע העולמית בדו"ח חשבון שפרסמה בנוגע לכלכלת ישראל. כלכלני קרן המטבע העולמית סבורים שהיציבות בתקציב הביטחון הכרחית ומעצימה באופן ישיר את מרחב הפעולה של דרג מקבלי ההחלטות על-ידי תעדוף והקצאת משאבים להשקעות ציבוריות הכרחיות בתחומי החינוך, הגברת פרויקט העבודה והגדלת מעגל המועסקים כך שיתרמו לכלכלת ישראל ולצמצום אי השוויון והפערים בחברה הישראלית.¹²

תר"ש "גדעון" - מבחן מעשי

שנת 2016, השנה הראשונה של תר"ש "גדעון", מבוססת בין היתר על מתווה תקציבי רב-שנתי יציב וודאי. היציבות התקציבית חסרת תקדים; שלוש שנות תקציב מתוך חמש שנות התר"ש אושרו, וצה"ל יכול להתמקד בתעדוף ובהקצאת משאבים יעילה, בתהליכי רכש רב-שנתיים ובמימוש תכנית העבודה.

"השקט התקציבי" חזר על כנו, ולראשונה מאז דוח ועדת ברודט אין עימותים תקשורתיים בין משרדי הממשלה בנושא תקציב הביטחון, ואין התערבות של הדרג המדיני הבכיר בסוגיות תקציביות. יתרה מזו, הסיכום התקציבי מאפשר את יישומן של רפורמות שהומלצו עוד בדוח ברודט,¹³ בין היתר: עקרון השילוב בין המקורות הכספיים

תובנות תהליך העיצוב הכלכלי והתקציבי של תר"ש "גדעון" מלמדות כי במבט לעתיד יש הכרח ביצירת זיקה כלכלית ישירה בין האינטרס הביטחוני למפת האינטרסים הכלכליים והחברתיים של ישראל

אינטרסים לאומיים חשובים נוספים. בראש ובראשונה, כאשר קיימת יציבות בתקציב הביטחון לאורך זמן, יכולים מקבלי ההחלטות בדרג המדיני לעצב ולמקד ביתר קלות את השיח כיצד ראוי ונכון לחלק את המשאבים מול הפערים והאתגרים החברתיים שבפניהם ניצבת ישראל, למשל, צמצום אי השוויון ופתרון בעיית הדיור.

הצלחה ביישום תר"ש "גדעון" מותנית בשמירה איתנה על יציבות המשאבים, בהקפדה על סדר העדיפויות שנקבע בשלב העיצוב והתכנון ובשמירה על פרספקטיבה כך שניתן יהיה להתאים לפי הצורך את התכנית לשינויים משמעותיים בתחומי הביטחון, הכלכלה והחברה המתרחשים בסביבה העולמית, בסביבה האזורית ובסביבה המקומית. תובנות תהליך העיצוב הכלכלי והתקציבי של תר"ש "גדעון" מלמדות כי במבט לעתיד יש הכרח ביצירת זיקה כלכלית ישירה בין האינטרס הביטחוני למפת האינטרסים הכלכליים והחברתיים של ישראל. ניתן גם לטעון כי סיכוי הצלחה של תכנית רב-שנתית, המעוצבת במנותק מן המתרחש בחברה ובכלכלה הישראלית, אינם גבוהים.

*בכתיבת המאמר השתתפו: סא"ל גיל פנחס, רע"ן מקרו כלכלה ומחקר; סרן שיר טאפירו, קמ"ד מחקר כלכלי.

הערות למאמר הזה מתפרסמות באתר הוצאת מערכות.

